

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Süleyman B. Yesâr ve Hadis İlmindeki Yeri¹

Süleymân B. Yesâr and His Place in Hadith Science

Abdülalim ADIGÜZEL^{a*}

^a Araştırma Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Erzurum / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-4149-7546

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 24 Şubat 2021

Kabul tarihi: 20 Mart 2021

Anahtar Kelimeler:

Süleymân b. Yesâr,

Hadîs,

Kütüb-i Tis'a,

Fukahâ-yi Seb'a.

ARTICLE INFO

Article History:

Received February 24, 2021

Accepted March 30, 2021

Keywords:

Suleyman b. Yesar,

Hadith,

al-Kutub al-Tis'a,

al-Fuqaha-i Seb'a.

ÖZ

Bu çalışmada hadîs ilminde önemli bir yere sahip olan Süleymân b. Yesâr'ın hayatı ve hadîs ilmindeki konumu ele alınmıştır.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; Süleymân'ın yaşadığı dönem ve çevrenin yanında Süleymân b. Yesâr ile aynı adı taşıyanlar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; Süleymân b. Yesâr'ın hayatı ve ailesi, ahlaki ve ilmi kişiliği ele alınmıştır.

İkinci bölümde; hadîs alanında önemli bir yere sahip olan Süleymân b. Yesâr'ın'ın hocaları ve talebeleri, rivâyet ettiği hadîslerin içerik bakımından tasnifi, ulemânın Süleymân hakkındaki görüşleri ve Kütüb-ü Tis'a'daki hadîslerinin sayısı ve değerlendirilmesi ele alınmıştır.

ABSTRACT

In this study, the life of Sulayman b. Yesar who has a great position in the study of Hadith and his position in this field has been issued. This study consists of an introduction and two chapters.

In the introduction, we give information about the period and the environment of Suleyman lived, as well as those with the same name as Suleyman b. Yesar.

In the first part, Suleyman's and his family life, his identity information, and his moral and scientific personality.

In the second part, we give information about the teachers and the students of Suleyman b. Yesar who has an important place in the hadith science, the classification of the hadiths he quoted in respect of content, the opinions of the scholars about Suleyman b. Yesar, and the interpretation and the number of the hadiths in the al-Kutub-u al-Tis'a.

¹Bu makale, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalında yapılan “Süleyman b. Yesâr ve Hadis İlmindeki Yeri” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, we will be trying to identify the life of Suleiman b. Yesâr and his place in Ḥadīth Studies. Suleiman b. Yesâr is from the tābi'ūn, he was born in the first quarter of the first century of hegira, and died at the end of the same century. This century can be defined as the foundation period of Islamic sciences. One of the most remarkable characteristics of this century is that the Companions and the Tābi'ūn lived together, and everything that was seen, heard and witnessed from the Prophet (pbuh) was transmitted by the Companions to the Tābi'ūn. During this age, when political upheavals were common, knowing how and under which conditions the views and reports by Suleiman b. Yesâr were transmitted, and identifying his teachers from the Companions are of great importance in terms of both understanding the times he lived in and his scientific personality.

In the study, references from main ḥadīth sources along with rijāl and ṭabaqāt works, which have a really important place in Ḥadīth Studies, were preferred. In addition to these, studies from today have also been benefited from. Although the information about him is partly disorderly in these studies, answers for some questions regarding his life were sought by bringing the pieces of information together.

Suleiman b. Yesâr was born into a slave family in Medina, but he was freed later. The sources touch upon his asceticism and piousness, and it is underlined that he was a virtuous, good-tempered, reliable and prayerful person. There is little information about his family except that they are originally from Persia; however it is seen that especially his brothers are people whose knowledge is respected in the sciences of ḥadīth and fiqh. Though he spent most of his life in Medina, information stating that he made some expeditions for ḥadīth can also be found. Before analysing his place in Ḥadīth Studies, a notice about other Muḥaddiths who share the same name as him is also provided. This is because the similarities in names or other identity information causes rāwīs to be confused with each other, and therefore the evaluations made about them sometimes turn out to be unreliable. Three others who have the same name as him have been detected and it has been understood that they are also people reporting ḥadīths. It is concluded that these were confused with him from time to time.

Suleiman b. Yesâr is one of the seven famous tābi'ūn from Medina known as fuqahā' al-sab'ah, who lived in the first century of hegira. Suleiman b. Yesâr stated his fiqhī (jurisprudential) views mainly by narrating a ḥadīth or a practice by one of the Companions. As a matter of fact, one of the essentials to become a good faqīh was to know about the accumulation of knowledge the previous generations had. This shows us that Suleiman had a vast knowledge about ḥadīth. Therefore, it is possible to think that he is a distinguished faqīh because he grew up in the Prophet's house as he was the freed slave of Maymūna, who is the Prophet's wife, and that he spent time with other faqīh Companions which let him learn about their ḥadīths and practices in the best manner.

As a result of the study, it is seen that the matters about which Suleiman b. Yesâr expressed his fiqhī views are largely parallel to the ḥadīths he narrated and the practices by the Companions. In addition, it is seen that these ḥadīths are rather related to fiqhī subjects of prayer and procedures. When his teachers from the Companions and Tābi'ūn are considered, it is seen that they have a place in Ḥadīth Studies as well as their faqīh identities. This, as a result, caused most of the ḥadīths narrated by him to be about subjects of fiqh and him to become prominent as a faqīh, rather than a muḥaddith.

Likewise, his students who report from him are known as faqīhs as their muḥaddith identities. His fatwās transmitted through his students also prove this.

In the sources it is narrated that Suleiman b. Yesâr was of the first ḥadīth critics. However, there are no statements of al-jarh wa al-ta'dil he made about anyone. Al-ta'dil and praise words were used about him in all rijāl books and no criticism or al-jarh has been found.

In evaluating the narrations by him, which has an important place in understanding his position in Ḥadīth Studies, al-Kutub al-Tis'ah, which are the main sources of science of ḥadīths, were used. Within this frame, in the study the narrations were classified according to their subjects, then according to their *ittiṣāl* (joining) and first sources, and in the final part the criticised narrations are mentioned. The three hundred and twenty-four narrations found in al-Kutub al-Tis'ah are mostly related to topics such as divorce, ṣalāt, cleanliness, hajj and marriage. It is seen that most of the narrations by him are muttasīl (contiguous), eleven of these are munkatī', and six are mursal. In addition, twenty-nine fatwās were transmitted from him. His teachers from whom he transmitted, and his students who transmitted from him have been determined and their names are mentioned. Finally, the narrations in which his name is a part of the chain of narrators and which are considered fabricated are analysed, and information about these is provided.

Consequently, knowing the lifestyles, scientific experiences and the circumstances of the scholars of Tābi'ūn period, which covers an important part of the Islam history, will contribute to solving ḥadīth problems encountered today, and to reach important knowledge about this period of time which is of great important in terms of Islam history.

Giriş

Hicrî Birinci Asırda Hadis İlmî

Çalışmamıza konu olan Süleymân b. Yesâr, tâbiûndan olup hicrî birinci asrın ilk çeyreğinde dünyaya gelmiş ve aynı asrın sonunda vefat etmiştir. Bu yüzyıl, İslâmî ilimlerin teşekkül devri olarak tanımlanabilir (Özsoy, 2016, s. 47). Bu asrın en büyük özelliklerinden birisi sahâbe ve tâbiûnun beraber yaşamış olması ve Hz. Peygamber'den (s.a.s.) görülen, duyulan her şeyin sahâbe tarafından tâbiûna aktarılmış olmasıdır. Özellikle sahâbenin hadislerle karşı olan özeni ve başkalarına aktarırken ortaya koydukları temkinli davranışları, onlardan sonra gelen ilk nesil olan tâbiûn tarafından, hadis rivayetinin ağır bir sorumluluk olduğu bilinci ile aynı özenle devam ettirilmeye çalışılmıştır (Polat, 2014, s. 26).

Hicrî ilk asrın başlarında, kısaca “Rasûlullâh’a dair her şey” olarak tanımlanan hadisler, Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi, çeşitli kaygılarla bu dönemde de yazıya tam olarak geçirilememiştir. Zaten okuma yazma oranlarının ciddi anlamda düşük olduğu o dönemde, hadisler yazılmış olsa dahi, Arap kültüründe hatırı sayılır bir yeri olan *hafızalama* metodunun yaygınlığından (Ünal, 2013, s. 219) bizzat dönemi yaşayan sahâbenin bilgisine ihtiyaç vardı.

Tâbiûler, sahâbeden Hz. Peygamber'in uygulamalarına dair her konuda bilgi almaya çalışmışlardır. Sahâbenin Hz. Peygamber'in uygulamalarına karşı tavrı ne olmuşsa tâbiûn neslinin sahâbenin uygulamalarına karşı tavrı da aynı olmuştur (Yusuf Musa, tsz., s. 44). Hadisler karşısında ciddi bir titizlik ve hassasiyet sahibi olan sahâbenin bu tutumu kendilerinden sonraki ilk nesil olan tâbiûn tarafından aynen sürdürülmüştür.

Sahâbenin İslâm'a dair bilgisi, Hz. Peygamber sonrasında, Kur'ân-ı Kerim'den sonra en çok ihtiyaç duyulan bilgi kaynağı olmuştur. Bu durum hicrî ilk asırda farklı anlayışların, uygulamaların görülmesine ve bunların kaynaklarının sorgulanmasına yol açmıştır. Sahâbenin amelinin delili olarak, Hz. Peygamber'in sözlerinin ve uygulamalarının gösterildiği uygulamalar ortaya çıkmaya başlamıştır (Ünal, 2013, s. 219).

Tâbiûn döneminde Medine'de *sünnet-i mâziye* denilen bir kavrama dikkat çekilmektedir. Bu kavram ile genelde Hz. Peygamber'in bir uygulamasından doğan ve kendi zamanlarına kadar gelen tatbikat kastedilmektedir (Aktepe, 2010, s. 111; Aslan, 2020, s. 38-39). Çalışmamızın konusunu teşkil eden Süleymân b. Yesâr da bu dönemde, fakih kimliği ile tanınmakta ve Hz. Peygamber'in ve sahâbenin uygulamalarına hâkim olması ile bilinmektedir. Rivayet ettiği hadisler de çoğunlukla fikhî hükümler içeren, Hz. Peygamber ve sahâbe uygulamalarıdır.

Rasûlullâh hayatta iken her konuda kendisine başvurulmuştur. Medine'den uzakta yaşayanlar Hz. Peygamber'den bir şeyler öğrenmek maksadıyla Medine'ye seyahatler yapmışlardır. *er-Rihle fî talebi'l-hadis*² faaliyetinin başlangıcı olan bu seyahatler, hicrî ilk asırda daha yaygın bir hal almıştır (Koçyiğit, 2003, s. 100-101). Tâbiûler Hz. Peygamber'in vefatından sonra, fetihlerin yaygınlaşması gibi çeşitli sebeplerle başka şehirlere dağılan sahâbeden hadis/ilim öğrenmek için çok yoğun yolculuklar yapmışlardır.

Diğer yandan hicrî ilk asırdaki siyasî gelişmeler, hadis ilminin oluşumunu ve gelişimini ciddi anlamda etkilemiştir. Hz. Osman'ın (ö. 35/655) şehadetiyle başlayan siyasî-itikâdî karışıklık ve ihtilaflar sonucu ortaya çıkan farklı yaklaşımlar, hadis uydurma faaliyetini başlatmış, bunun neticesinde ise hadis nakledenlerden naklettikleri hadisin senedi sorulur

² Rihle: Hadis öğrenmek, hadisle ilgili bilgiler elde etmek için yolculuğa çıkmak demektir (Aydın, 2012, s. 255).

olmuştur (Kandemir, 1997, s. 32). İsnad sorma uygulaması, farklı fırkalara mensup kimselerin hadislerini almamak için kullanılmaya başlanmış olsa da ihtiyatlı davranmak için, hadis nakleden herkese uygulanmaya başlanmıştır. Böylelikle hicrî ilk asrın ortalarında hadis ilminde “isnad” konusu gündeme gelmiştir (Koçyiğit, 2003, s. 109).

İslâm ümmetine has ve orijinal bir sistem olan isnad uygulamasının (Ünal, 2013, s. 406) hadisin ayrılmaz bir parçası haline gelmeye başlamasıyla, senedde yer alan ravilerin ehliyetleri açısından araştırılması da zorunlu hale gelmiştir. Bu sebeple ravinin hadis rivayetine ehil olmadığını ortaya koyabilmek için *cerh*, güvenilir olduğunu belirleyebilmek için *ta'dil* faaliyetine başlanmıştır (Yücel, 2012, s. 41). Böylece hicrî birinci asırda, hadis ilminin temel taşlarından olan *isnad* ve *cerh* ve *ta'dil* uygulamaları yer edinmişlerdir.

Hicrî ilk asrın sonlarına doğru gelindiğinde ise hadis konusunda birinci derece kaynak merci olan sahâbe büyük oranda hayattan çekilmiş, hadis uydurma faaliyetleri başlamış bir yandan da siyasî ve itikâdî mezheplerin teşekkülüyle fırkalar, nasları kendi yöntemleriyle anlamaya ve yorumlamaya başlamışlardır (Bağcı, 2012, s. 111-116; Ünal, 2013, s. 225). Hadislerin ideolojik yorumlamalarla çarpıtılması, uydurulan hadislerin sahihleriyle karıştırılması riskinin iyice belirdiği bu zamanda dönemin Emevî halifesi Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720) tarafından, hadislerin yazılarak bir araya getirilmesi talimatı verilmiştir (Ünal, 2013, s. 225) Böylece hicrî birinci asrın sonlarına doğru, hadis tarihi içerisinde önemli bir yeri olan ve aynı zamanda hadis edebiyatına başlangıç teşkil eden resmî ve sistemli tedvin faaliyeti başlamıştır (Çakan, 2008, s. 41).

Süleymân b. Yesâr'ın Yaşadığı Çevre

Süleymân b. Yesâr, *Dâru'l-hicre* adıyla şöhret kazanan ve uzun yıllar müslümanların başkentliğini yapmış olmasının yanında, İslâm'ın emir ve yasaklarının büyük bir kısmının kendisinde olduğu, Rasûlullah'ın hadislerinin çoğunun öğrenildiği kutlu şehir olan Medine'de (Bağcı, 2012, s. 100) yetişen tabiilerdendir.

İslâm'ın ilk başkenti olan Medine, bu vasfını Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634), Hz. Ömer (ö. 23/644) ve Hz. Osman'ın hilafet dönemlerinde de devam ettirmiştir. Hz. Ali (ö. 40/661) dönemine gelindiğinde ise siyasî, sosyal ve dinî sebeplerden dolayı hilafetin merkezi Medine'den Kûfe'ye taşınmıştır. Emeviler döneminde ise hilafetin merkezi Hz. Muaviye (ö. 60/680) tarafından Şam'a taşınmıştır. Hz. Muâviye'den sonra Emevî devletinin başına oğlu Yezîd (ö. 64/683) geçmiştir. Medine'liler Yezîd'e biat etmeyince o, bu muhalefeti ortadan kaldırmak için Suriye'den Emevî ordusunu göndermiş, bu ordunun Harre Savaşı'nda (63/683) Medine'yi yağmalaması sonucunda Medineliler, Yezîd'e zorla biat ettirilmiştir. Bu olaydan sonra Medine bazen Emevîler'in bazen de Hicâz'da halifeliğini ilan eden Abdullâh b. ez-Zübeyr'in (ö. 73/692) tayin ettiği valiler tarafından yönetilmiştir. Ancak Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705) Emevî devletinin başına geçtikten (65/685) bir süre sonra Abdullâh b. ez-Zübeyr'in üzerine ordu göndererek, Medine ve Mekke'yi yeniden Emevîlerin hâkimiyeti altına almıştır. Medine, Emevî devletinin sonuna doğru kısa bir süreliğine Hâricîler'in kontrolüne geçmişse de bunun ardından Emevî ordusu tekrar şehri ele geçirmiştir (Bozkurt & Küçükaşçı, 2003).

Emeviler döneminde, diğer şehirlerdeki fitnelere dolayı, alimler Medine'ye sığınmaya başlamışlardır (Ebû Zehra, 2013, s. 341). Çünkü Rasûlullah'ın vefatından sonra sahâbenin önde gelenlerinin büyük bir kısmı Medine'de kalmaya devam etmiştir. Sahâbeden fıkıh ve hadis konusunda istifade etmek isteyenler, sürekli Medine'yi ziyaret etmişlerdir (Koçyiğit, 2003, s. 90).

Bu sahâbîlerin bir kısmı Süleymân b. Yesâr'ın da kendilerinden hadis rivayet ettiği, binden çok hadis rivayet etmelerinden dolayı muksirûndan sayılan; Hz. Âişe (ö. 58/678), Ebû Hüreyre (ö. 58/678), Abdullâh b. Abbâs (ö. 68/687), Abdullâh b. Ömer (ö. 73/693), Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693) ve Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697) gibi şahsiyetlerdir.

Medine'de bulunan sahâbîler, kendisinden sonra gelen tâbiûn nesline bildiklerini çok iyi bir şekilde aktarmıştır. Öyle ki Medine'de bulunan tâbiûn neslinin alimleri özellikle "*Fukahâ-yi Seb'a*" olarak bilinen ve Süleymân b. Yesâr'ın da içinde bulunduğu yedi fakîh, Medine'deki ilim ortamında yetişip (Ebû Zehra, 2013, s. 294) hadis ve fıkıh ilminde büyük bir mevki elde etmişlerdir. Böylece kendilerinden sonra gelen, başta Mâlikî mezhebi olmak üzere Şafîî, Hanefî ve Hanbelî mezheplerinin, görüş ve uygulamalarına önem verdiği kimseler olmuşlardır.

Süleymân b. Yesâr'ın *Fukahâ-yi Seb'a*'dan sayılması, (Zehebî, 1985, s. 444) Medine valisi Ömer b. Abdilazîz'in istişare meclisinde bulunma (İbn Sa'd, 1990, s. 334) ve Medine çarşısı emniyeti görevini yürütmesinden (İbn Sa'd, 1990, s. 133) onun, yaşadığı çevrede etkili bir alim olduğu anlaşılmaktadır. O, çevresinde cereyan eden ve İslâm tarihinde "*fitne dönemi*" diye adlandırılan siyasî kargaşaların yaşandığı bir dönemde olaylara karışmamış, masumiyetini korumuştur (Ebû Nu'aym, 1997, s. 190).

İsmi "Süleymân b. Yesâr" Olan Diğer Şahsiyetler

Süleymân b. Yesâr'ın hayatını ve hadis ilmindeki yerini incelemeden önce kendisiyle aynı adı paylaşan muhaddislerle ilgili malumat vermek yararlı olacaktır. Çünkü isim ya da diğer kimlik bilgilerindeki (künye, nisbe) benzerlikler ravilerin birbiriyle karıştırılmasına sebep olmaktadır (Eren, 2003, s. 52). Bu hususta Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), ravilerin isimlerinin yanı sıra tabakalarının da bilinmesi gerektiğini söylemektedir (Hâkim, 1977, s. 92).

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, hadis rivayetinde bulunmuş, ismi Süleymân b. Yesâr olan üç şahsiyet daha vardır. Tabakât ve ricâl kitaplarında haklarında teferruatlı bir bilgi yer almayan bu kimseler şunlardır:

Süleymân b. Yesâr Sâhibü'l-Maksûra

Medineli ravilerden olup, âmâ olduğu nakledilmektedir. Kâsım b. Muhammed, Ebû Bekr b. Hazm gibi şahsiyetlerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Süleymân b. Bilâl, İbn Ebî Zî'b gibi raviler rivayette bulunmuşlardır (İbn Hibbân, 1973, s. 394). Bu kişi Süleymân b. Yesâr el-Hilâlî ile en çok karıştırılan zattır. (Eren, 2012, s. 397).

Hâkim en-Neysâbûrî, her iki Süleymân'ın karıştırılması ile ilgili şunları söylemektedir:

Süleymân b. Bilâl ile İbn Ebî Zî'b'in kendisinden hadis rivayetinde bulunduğu ve 'Sâhibü'l-maksûra' olarak bilinen Medine'li bir şeyh olan Süleymân b. Yesâr'ın durumu, mesleği hadis olmayanlar tarafından bilinmeyebilir. Tebeu't-tabîinden birinin ondan hadis rivayet ettiğine bakarak, onu Hz. Meymûne'nin azatlısı, Medine'nin meşhur yedi fakihinden biri olan Süleymân b. Yesâr sanabilirler. (Hâkim, 1977, s. 92).

Süleymân b. Yesâr el-Ğifârî

Sahâbeden Berâ b. Âzib'in kölesidir. Ebû Zer el-Ğifârî ve Şücâ' b. Cevn el-Ğifârî'den hadis rivayet etmiştir, kendisinden de Ca'fer b. Avn ve Esed b. Yesâr rivayette bulunmuştur (İbn Mâkûla, 1411, s. 316).

Süleymân b. Yesâr el-Hadramî

Şam'lı hadis ravilerinden biridir. Kendisinden Safvan b. Amr rivayette bulunmuştur (Buhârî, tsz., s. 42; İbn Hibbân, 1973, s. 39).

Hayatı ve Kişiliği

Doğumu

Süleymân b. Yesâr'ın doğum yılıyla ilgili kesin bir tarih verilmemiştir. Ancak kaynakların çoğunda, Hz. Osman'ın (r.a.) hilafetinin son zamanlarında, 34/654 yılında (İbn Sa'd, 1990, s. 133; Zehebî, 1985, s. 444) dünyaya geldiği kaydedilmesinin yanında, 24-27/644-647 yıllarında (İbn Hacer, 1325, 229) doğduğu da yer almaktadır.

Bu bilgilerin yanı sıra oğlu Abdülmelik b. Süleymân b. Yesâr'ın, Abdullâh b. Mes'ûd'dan (ö. 32/652-653) aktardığı bir rivayette, Süleymân b. Yesâr'ın: “*Hz. Peygamber Medine’de Meymûne ile evlendiğinde ben dört yaşında idim*” (Buhârî, tsz., s.418) dediği yer almaktadır. Bu rivayet için İbn Ebî Hâtim (ö. 327/939) munkatı değerlendirmesi yapar ve Abdülmelik b. Süleymân'ın tebeu't-tâbiîn'den olduğunu, İbn Mes'ûd'dan hadis rivayet edemeyeceğini; ayrıca İbn Mes'ûd vefat ettiğinde Süleymân b. Yesâr'ın beş yaş civarında olduğunu söyler (İbn Ebî Hâtim, 1953, s. 352). Ayrıca Hz. Peygamber'in, Meymûne validemizle evliliği, 629 yılında Medine ile Mekke arasındaki Nüveyriye mevkiinde Hz. Peygamber ihramlı iken olmuştur (Kandemir, 2004, s. 506).

Kaynakların çoğunda vefat tarihinin 107/725 olarak kabul edilmesi ve 73 yaşında vefat ettiğinin kabul görmüş olmasından dolayı da doğum tarihinin 34/654 olduğu söylenebilir (İbn Sa'd, 1990, s. 133; Zehebî, 1985, s. 444).

Nesebi ve Künyeleri

Süleymân b. Yesâr'ın en bilinen adı Ebû Eyyûb Süleymân b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî'dir. Ebû Eyyûb olan künyesinin yanında Ebû Abdirrahmân, Ebû Abdillâh, Ebû Turâb, Ebû'l-Velîd künyeleriyle de anıldığı olmuştur (İbn Sa'd, 1990, s.133; Mizzî, 1980, s. 101; Cevherî, 1997, s. 208).

Kaynaklarda, babası Yesâr ve kardeşleri Âta b. Yesâr, Abdülmelik b. Yesâr, Abdullâh b. Yesâr gibi onun da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcesi Meymûne bnt. el-Hâris b. Hazn el-Hilâlîyye'nin (ö. 51/671) kölesi olduğu, (İbn Sa'd, 1990, s. 133; Zehebî, 1985, s. 444) Hz. Meymûne ile mükâtebe akdi yaptığı ve Meymûne'nin de velâ hakkını daha sonra yeğeni Abdullâh b. Abbâs'a (ö. 68/687) verdiği şeklinde bilgiler geçmesinin yanı sıra Hz. Peygamber'in zevcelerinden Ümmü Seleme (ö. 62/681) ile mükâtebe akdi yaptığı da geçmektedir (Zehebî, 1985, s. 444). Ancak Süleymân b. Yesâr'ın genelde *mevlâ Meymûne* diye nitelendirildiği göz önüne alınırsa mükâtebe akdini Ümmü Seleme ile değil sahibesi olan Meymûne ile yapmış olduğunu söylemek daha isabetli gözükmemektedir.

İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis* adlı eserinde *Fukahâ-yi Seb'a* olarak bilinen Medine'nin meşhur alimlerinin, Süleymân b. Yesâr hariç Arap kökenli olduğunu söyler (İbnu's-Salâh, 2012, s. 404).

Ayrıca “*Mevâliden kimseden rivayette bulundun mu?*” sorusuna İbn Şihâb, kendilerinden rivayette bulunduğu mevâlî ravilerin isimlerini sayarken Süleymân b. Yesâr'ın da adını sayar (Râmehurmuzî, 1404, s. 409). Babası ve kardeşleri ile beraber mevâliden olmalarından dolayı olsa gerek, kaynaklarda İran asıllı (İbn Asâkir, 1995, s. 440; İbnu's-Salâh, 2012, s. 404) oldukları dışında nesebi ile ilgili ayrıntılı bir bilgiye rastlayamadık.³

³ Yaptığımız araştırmalar sonucu Asru't-Tâbiîn adlı kitapta Süleymân b. Yesâr'ın biyografisi aktarılırken neseb kısmında Süleymân b. Yesâr ile sahâbeden olan Süleymân b. Surad karıştırılmakta ve Süleymân b. Surad'ın hayatı,

Süleyman'ın el-Hilâlî lakabını kendisini azat eden Hz. Meymûne'den aldığı söylenebilir. Çünkü mevâliden olan bir kimse, ya sahibine ya da sahibinin kabilesine nispetle çağrılırdı (Demircan, 1996, s. 73).

Babası ve Annesi

Babasının adı Yesâr'dır. Babasının Hz. Meymûne'nin kölesi ve Farslı (İbn Asâkir, 1995, s. 440; Zehebî, 1985, s. 44) olmasının dışında, annesi ve babası hakkında bir bilgiye rastlamadık.

Kardeşleri

Süleymân b. Yesâr'ın üç kardeşi vardır, bunlar sırasıyla Atâ b. Yesâr (ö. 103/721) Abdulmelik b. Yesâr (ö. 110/728) ve Abdullâh b. Yesâr'dır. Kardeşlerinin de kendisi gibi Hz. Meymûne'nin köleleri oldukları, hadis rivayet ettikleri ve Atâ b. Yesâr'ın Medine'nin ileri gelen fakihlerinden sayıldığı kaynaklarda geçmektedir (İbn Sa'd, 1990, s. 133; İbn Asâkir, 1995, s. 226; İbn Hacer, 1325, s. 229).

Atâ b. Yesâr (ö. 103/721)

Tâbiûn dönemi Medine'nin sayılı fıkıh ve hadis alimlerinden biri olan Ebû Muhammed Atâ b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî 19/640 yılında Medine'de doğmuştur (İbn Sa'd, 1990, s. 135). Babası ve kardeşleri gibi o da *Mevlâ Meymûne* olarak tanınmaktadır. Süleymân b. Yesâr'dan hadis rivayet edenler arasında da adı geçen (Mizzî, 1980, s. 103; Zehebî, 1985, s. 445) Atâ b. Yesâr, Hz. Âişe (ö. 858/677), Ebû Hüreyre (ö. 58/677), Muâz b. Cebel (ö. 18/639), Abdullâh b. Abbâs (ö. 68/687) gibi sahâbenin önde gelenlerinden hadis rivayet etmiştir (Zehebî, 1985, s. 449).

Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 93/712) Atâ b. Yesâr ile Süleymân b. Yesâr'ı kıyaslarken şöyle demiştir: "*Atâ hâkim; Süleymân ise müftidir.*" (Fesevî, 1410, s. 549) Kardeşi Süleymân gibi zühdü ve takvası ile bilinen ve hakkında hadis alimleri tarafından "*sika*", "*kesiru'l-hadis*" ifadeleri kullanılan Atâ b. Yesâr 103/721 yılında İskenderiye'de vefat etmiştir (İbn Sa'd, 1990, s. 135; Mizzî, 1980, s. 125; Zehebî, 1985, s. 448).

Abdulmelik b. Yesâr (ö. 100/718)

Hz. Meymûne'nin kölesi Yesâr'ın dört oğlundan biri olan Abdulmelik b. Yesâr'ın hayatı hakkında tabakat kitaplarında pek bir bilgiye rastlamadık. Süleymân b. Yesâr'ın da kendisinden hadis rivayet ettiği ve "*sika*" olarak tanımlanan (İbn Hibbân, 1973, s. 116) Abdulmelik b. Yesâr 100/718 yılında vefat etmiştir (İbn Sa'd, 1990, s. 133; İbn Hacer, 1325, s. 429).

Abdullâh b. Yesâr

Süleymân b. Yesâr'ın bir diğer kardeşi olan Abdullâh b. Yesâr hakkında, kendisinden az hadis rivayet edildiği (İbn Sa'd, 1990, s. 133; İbn Hibbân, 1973, s. 53) dışında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Süleymân b. Yesâr'ın hayatı gibi aktarılmaktadır. Müellif aynı kitabın tanıtım bölümünde, Süleymân b. Yesâr'ın tâbiûnun büyüklerinden olduğunu dile getirirken, Neseb bölümünde Süleymân'ın adını bizzat Hz. Peygamber'in değiştirdiğini dile getirerek farkında olmadan Süleymân b. Yesâr'ı sahâbî yapmaktadır. Ayrıca tesbit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Ali (r.a.) ile bir araya geldiği aktarılmayan Süleymân b. Yesâr'ın, Süleymân b. Surad ile karıştırılarak Hz. Ali ile olan bir araya gelişleri de bu kitapta aktarılmaktadır (Hâşimî, 2003, s. 94-102).

Yetiřmesi

Süleymân b. Yesâr'ın yetişmesi hususunda kaynaklarda fazla bir bilgiye rastlamadık. Kanaatimizce o, Sahâbeyi görmekle kalmamış aksine onlarla uzun süre beraber bulunup onlardan hadis alması suretiyle ilmi ve ahlaki yönden onların birikimlerini şahsına yansıtmıştır. Şöyle ki o: “*Ben, onlarca sahâbîyle görüştim.*” (İbn Ebî Hayseme, 2004, s. 150) “*Abdullâh b. Abbâs ve Abdullâh b. Ömer'in hadis derslerine sürekli devam ederdim*” (İbn Asâkir, 1995, s. 231; Zehebî, 1988, s. 70; Yatkın, 2012, s. 40) demiştir. Aynı şekilde yine o Hz. Meymûne'nin bir süre köleliğini yapmış, Ümmü Seleme'ye kadınların halleri ile ilgili soru sormuş ve Hz. Aişe'nin huzuruna çıkıp onunla yüz yüze konuşmuştur (İbn Sa'd, 1990, s. 133).

Ayrıca çok genç denebilecek bir yaşta Emevî Halifesi Velîd b. Abdulmelik döneminde, sahâbî Muâviye b. Hudeyc (ö. 52/672) ile birlikte Şam'a sefere çıkmış ve bu seferde Ensâr ve Muhâcir'den onlarca sahâbî ile seyahat etme imkânı bulmuş, onların hadis bilgisinden istifade etmiştir (İbn Asâkir, 1995, s. 243; İbnü'l-Esîr, 1989, s. 511).

Çocukları

Tabakat kitaplarında Süleymân b. Yesâr'dan bahsedilen bölümlerde çocukları zikredilmemektedir. Ancak tespitlerimize göre onun iki oğlu vardır. Birincisinin adı Abdulmelik'tir. Süleymân b. Yesâr'ın: “*Hz. Peygamber Medine'de Meymûne ile evlendiğinde ben dört yaşında idim.*”⁴ dediği sözü bu oğlu tarafından nakledilmiştir. Bu kişi hakkında kaynaklarda *Mevlâ Meymûne* bahsedilmiş olması, (Buhârî, tsz., s. 418; Sem'ânî, 1984, s. 408; İbn Hibbân, 1973, s. 103) onun Süleymân b. Yesâr'ın oğlu olduğu kanaatini desteklemektedir.

Süleyman b. Yesâr'ın diğer oğlunun adı Abdullâh'tır. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*'de Süleymân b. Yesâr'dan hadis rivayet edenlerden birinin de oğlu Abdullâh olduğunu zikretmektedir (Mizzî, 1980, s. 102) Abdullâh'ın oğlu Mutarrif'in (ö. 220/835) de; Amcası Abdulmelik gibi *Mevlâ Meymûne* nisbesiyle anıldığı belirtilmiştir (Moğoltay b. Kılıç, 1422, s. 443; Sem'ânî, 1984, s. 408).

Vefatı

Süleymân b. Yesâr'ın vefat tarihi olarak; *senetül-fukahâ* olarak nitelenen, Medine'nin meşhur alimlerinden olan Saîd b. el-Müseyyeb, Ali b. Husayn, Ebû Bekir b. Abdurrahmân gibi alimlerin vefat ettiği 94 yılının yanında, (Mizzî, 1980, s. 104) 100 (İbn Asâkir, 1995, s. 242), 103 (İbn Sa'd, 1990, s. 133), 104, 106 (Zehebî, 1988, s. 70). gibi farklı tarihler de zikredilmektedir. Ancak kaynakların çoğu onun 107/725 yılında 73 yaşında iken vefat ettiğini belirtmektedir (İbn Sa'd, 1990, s. 133; İbn Asâkir, 1995, s. 242; Mizzî, 1980, s. 104; Zehebî, 1985, s. 446).

Kişiliği

Ahlakî Kişiliği

Medine ulemâsının önde gelen alimlerinden olan Süleymân b. Yesâr, tâbiûn döneminde yaşayan diğer ilim adamları gibi sahâbeden ve Hz. Peygamber'in eşi Meymûne'nin azatlısı olması sebebiyle de *hâne-i saadet*'ten aldığı terbiye ile yetişmiştir. İلمي ile amel eden bir zat

⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil* adlı kitabında bu rivayetin munkatı' olduğunu zikretmektedir. Zira senette yer alanlardan Abdullâh b. Mes'ûd (ö. 32/652-653) vefat ettiğinde Süleymân'ın beş yaşında bir çocuk olduğunu ilave etmektedir (İbn Ebî Hâtim, 1953, s. 352). Ayrıca İbn Hibbân, Abdulmelik b. Süleymân b. Yesâr'ı tebeu't-tâbiîn tabakasında saymaktadır (İbn Hibbân, 1973, s. 103).

olan Süleymân b. Yesâr hakkında kaynaklar, onun zühd ve takvasına değinmekte; iffetli, iyi huylu, güvenilir ve âbid biri (İbn Sa'd, 1990, s. 133; Zehebî, 1985, s. 445; İbn Ebî Hâtim, 1953, s. 149) olduğuna vurgu yapmaktadır.

Zühdü ve Takvası

Süleymân b. Yesâr, Allah'tan hakkıyla korkan bir zattır. Onun hakkında tabakat eserlerinin çoğu *âbid* ve *fâzıl* tavsifinde bulunmaktadır. Ebû'z-Zinâd Abdullâh b. Zekvân (ö. 131/748), onun bütün seneyi oruçlu geçirdiğini söyler (Zehebî, 1985, s. 448). Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffâz*'da Süleymân için "*Medine'nin sâlihlerindendir*" demektedir (Suyûtî, 1994, s. 42).

Vaktini mümkün merteye ilme ve ibadete ayıran Süleymân b. Yesâr için Mâlik b. Enes (ö. 179/795): "*Süleymân, bu şehirde (Medine) sünneti en iyi bilenlerdendi*" demiştir. Yine İmâm Mâlik: "*Benim de bulunduğum bir mecliste gereksiz ve boş şeylerin konuşulduğunu gören Süleymân ayakkabılarını alıp oradan ayrıldı*" diyerek onun kemâlatına işaret etmiştir (Ebû Zür'a, tsz., s. 406; Fesevî, 1410, s. 549). Yine Süleymân b. Yesâr'ın iffet abidesi bir şahsiyet oluşuyla ilgili yaşadığı bir hâdise de kaynaklarda nakledilmektedir (Ebû Nu'aym, 1977, s. 191; Zehebî, 1988, s. 70; Zehebî, 1985, s. 446).

İlmî Kişiliği

Süleymân b. Yesâr'ın Medine'nin yedi fakihinden sayılması ve fetva heyetinde yer alması, yaşadığı dönemde Hz. Peygamber'in sünnetini iyi bilenlerden biri olduğunu göstermektedir. Nitekim Ebû'z-Zinâd, Medine fukahâsı içerisinde fıkıh bilgisine güvenilen kimseleri sayarken Süleymân b. Yesâr'ı da zikretmiştir (İbn Asâkir, 1995, s. 233).

Bu dönemde Medine'de ileri gelen fakihlerden olabilmek için Hz. Peygamber'in hadislerini ve sünnetini iyi bilmek gerekmektedir. Süleymân b. Yesâr da aynı dönemde yaşadığı Medine'nin en önde gelen alimi olan Saîd b. el-Müseyyeb ile kıyaslanmış ve tabakat kitaplarında onun ilmi üstünlüğünü belirten pek çok şey söylenmiştir.

Hasen b. Muhammed b. Hanefiye (ö. 100/718) onun hakkında şöyle demiştir: "*Süleymân b. Yesâr, meseleleri Saîd b. el-Müseyyeb'den daha iyi kavırdı.*" (İbn Sa'd, 1990, s. 293; Mizzî, 1980, s. 103-104; Zehebî, 1988, s. 70). Mâlik b. Enes ise: "*Süleymân, Saîd b. el-Müseyyeb'ten sonra insanların en alimi idi.*" (Zehebî, 1985, s. 448; Şîrâzî, 1981, s. 61) demiştir. Yine Saîd b. el-Müseyyeb kendisine fetva için gelenleri Süleymân b. Yesâr'a gönderir ve "*Günümüzde yaşayanların en alimi Süleymân'dır.*" derdi (Mizzî, 1980, s. 103-104; Zehebî, 1988, s. 70) Katâde (ö. 118/736) de: "*Medine'ye varıp talâk hakkında en iyi bileni sorduğumda 'Süleymân b. Yesâr' dediler.*" (İbn Sa'd, 1990, s. 133) demiştir. Ayrıca tebliğ ve irşad faaliyeti için Kuzey Afrika'ya seyahatte bulunduğu da aktarılmaktadır (Yiğit, 2004, s. 377).

Fukahâ-yi Seb'a'dan Sayılması

Süleymân b. Yesâr, Medine'nin önde gelen ulemâsı olarak bilinen *Fukahâ-yi Seb'a*'dan (yedi fakih) biridir (Nevevî, 1985, s. 95; Suyûtî, 1997, s. 861). İslâm hukuk metodolojisine *amel-i ehl-i Medine* kavramının girmesine zemin hazırlayan (Kallek, 1996, s. 214) bu alimler hakkında, tâbiün ulemâsından biri olan Ebu'z-Zinâd (ö. 130/747) şöyle der: "*Kendilerine sual sorulan, görüşleriyle fetvalarına müracaat edilen Medine'nin yedi fakihî şunlardır: Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), Urve b. ez-Zübeyr (ö. 94/713), Ebû Bekr b. Abdirrahmân (ö. 94/713), Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe (ö. 98/716), Kâsım b. Muhammed (ö. 106/724), Hârice b. Zeyd (ö. 100/718) ve Süleymân b. Yesâr (ö. 107/725)*" (Zehebî, 1985, s. 444).

Kaynaklarımızda, *Fukahâ-yi Seb'a*'dan sayılan kişiler genellikle böyle aktarılmaktadır. Ancak bazı müellifler Ebu Bekir b. Abdirrahman'ın yerine Ebû Seleme'yi (ö. 104/722) ya da

her ikisinin de yerine Sâlim b. Abdillâh b. Ömer'i (ö.106/724) *Fukahâ-yi Seb'a*'dan saymaktadırlar (İbn Hallikân, 1978, s. 282; Suyûtî, 1997, s. 861; Kallek, 1996, s. 214).

İslam hukuk tarihinde önemli bir konuma sahip olmalarının yanında, Medine fukahâsi içerisinde de ilmine en çok itibar edilen şahsiyetlerdendirler. Talebeleri oldukları Hz. Âişe, Hz. Ömer, Hz. Osman, Ebû Hüreyre, Abdullâh b. Ömer, Zeyd b. Sâbit ve Abdullâh b. Abbâs gibi fakih ve alim sahabilerden aldıkları Kur'ân ve Sünnet'e dair bilgilerin yanı sıra onların fetvalarını da kendilerinden sonra gelen talebeleri ez-Zührî, Nâfi', Ebû'z-Zinâd, Yahyâ b. Saîd gibi alimlere aktarmışlardır (Fesevî, 1410, s. 353). Bu alimlerden özellikle İbn Ömer'in azatlısı Nâfi' ve İbn Şihâb ez-Zührî aracılığıyla bu alimlerin fikhî görüşleri *amel-i ehli Medine* kavramının öncüsü İmâm Mâlik'e (ö. 179/795) kadar ulaştırılmıştır (Özşenel, 1999, s. 93).

Fetva Heyetinde Yer Alması

Süleymân b. Yesâr'ın engin hadis ve fıkıh bilgisi, onun, çevresinde fark edilmesini sağlamış ve onu döneminde saygın bir konuma getirmiştir. Bu saygınlık, dönemin Medine valisi olan Ömer b. Abdilazîz tarafından kurulan fetva heyetinde yer almasını sağlamıştır (İbn Sa'd, 1990, s. 133).

Emeviler döneminin, ilme ve alime en çok değer veren halifesi olarak bilinen Ömer b. Abdilazîz halife olmadan önce, amcasının oğlu olan Halife Velid b. Abdulmelik (ö. 86/705) döneminde 87/706 yılında Medine valiliğine getirilmiştir (Yiğit, 2007, s. 53). Medine valiliğine atanır atanmaz ilk icraatı, Süleymân b. Yesâr'ın da içinde bulunduğu, şehrin on meşhur fakihıyla görüşüp onları danışma meclisine alması olmuştur. Bu alimlerin altı tanesi *Fukahâ-yi Seb'a*'dan Urve b. ez-Zübeyr, Kâsım b. Muhammed, Ebû Bekr b. Abdirrahmân, Hârice b. Zeyd, Ubeydullâh b. Abdillâh, Süleyman b. Yesâr, dördü ise Medine'nin önde gelen alimlerinden Abdullah b. Abdullah b. Ömer (ö.105/723), Sâlim b. Abdillâh b. Ömer (ö. 106/724), Ebû Bekr b. Süleymân b. Ebî Hasme, Abdullâh b. Âmir b. Rebîa'dır (İbn Sa'd, 1990, s. 334).

Ömer b. Abdilazîz, ismini saydığımız bu on fakih kendilerini danışma/fetva meclisine aldığını söylerken şöyle hitab eder: "*Muhakkak ki, ben sizi karşılığında sevap alacağınız bir iş için çağırdım. Bu konuda hakkın yardımcıları olunuz. Ben, sizin görüşünüz veya sizden birinizin görüşüne başvurmadıkça bir hüküm vermek istemem. O halde memurlarımdan aşırı giden yahut haksızlık yapan birini görürseniz Allah adına bunu bana bildiriniz*" (İbn Sa'd, 1990, s.334).

Diğer yandan, Ömer b. Abdilazîz ile yakın ilişkileri olan ve beraber seyahatler yaptıkları aktarılan (İbn Asâkir, 1995, s. 226) Süleymân b. Yesâr'ın, oluşturulan fetva heyetinde yer alması ise onun ilmi saygınlığının yanı sıra, devrin yönetimiyle iyi ilişkiler içerisinde olduğunu da göstermektedir.

Fetvaları

Tasnif edilen ilk hadis eserlerinden olan Abdürrezzâk es-San'ânî (ö. 211/826-27) ve Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *el-Musannef*'inde Süleymân b. Yesâr'a ait olduğunu tesbit edebildiğimiz hadislerin toplamı mükerrerlerle birlikte 182 adettir. Bunların 105'i İbn Ebî Şeybe'nin, 77'si ise Abdürrezzâk'ın *Musannef*'lerinde yer almaktadır. Yine bu rivayetler içerisinde, Abdürrezzâk'ın kitabında Süleymân b. Yesâr'a ait 14 fetva bulunurken, İbn Ebî Şeybe'ninkinde 41 adet fetva vardır. Fetvalarının tümünü burada aktarmamız çalışmamızın sınırlarını aşacağı için biz sadece önemli gördüğümüz birkaç fetvasını burada aktaracağız:

- Hurmaların daha ağaç dalında yaş halde iken satılması caizdir (Abdurrezzâk, 1983, s. 40-41)

- Hamile iken hayız olmaksızın kan gördüğünü iddia eden bir kadın, gusl abdesti alıp, avret mahalline bir bez koyarak namazını kılabilir (Abdurrezzâk, 1983, s. 317; İbn Ebî Şeybe, 2004, s. 306).
 - Adetten çıkan bir kadın ile yıkanmadan birlikte olunamaz (Abdurrezzâk, 1983, s. 331).
 - Kusurlu bir mal, sadaka olarak verilemez (İbn Ebî Şeybe, 2004, s. 431).
 - Arafat'ta vakfe yapan bir kimse haccını eda etmiş demektir. Vakfe yaparken insanların toplu halde olduğu bir yerde bulunmasına gerek yoktur (İbn Ebî Şeybe, 2004, s. 267).
- Fetvalarına genel olarak bakıldığında Fukahâ-yi Seb'a'nınkilere muvafık olduğu görülecektir.

Buraya kadar hayatı ve ilmi kişiliğinden sözetmeye çalıştığımız, zühd ve takva sahibi, âbid bir şahsiyet olan Süleymân b. Yesâr'ın kanaatimizce *mevâlî*den olması sebebiyle, kaynaklarda, aynı dönemde beraber yaşadığı kişilere nazaran hayatı hakkında tafsilatlı bir bilgiye yer verilmemiştir. Çoğunlukla, yaşadığı dönemdeki sahâbeden istifade etmiş olması, fitneden uzak duruşu, ilmî üstünlüğü ve özellikle de fakih oluşu dile getirilmiştir (İbn Sa'd, 1990, s. 133; Zehebî, 1985, 444; Zehebî, 1988, 70; Mizzî, 1980, s. 103-104).

Hadis İlmindeki Yeri

Süleymân b. Yesâr'ın hadis ilmindeki yerinin anlaşılabilmesi için kaynaklarda onun hadisçiliği hakkında bulunan bilgilerin yanı sıra, hocaları (kendilerinden hadis rivayet ettiği kimseler) ve talebeleri (râvîleri) hakkında ulaşabildiğimiz bilgilere de yer verilerek Süleymân b. Yesâr'ın hadis ilmindeki yeri tesbit edilmeye çalışılacaktır.

Hadisçiliği

Süleymân b. Yesâr, İslâm devletinin başkenti olan Medine'de, Hz. Peygamber'in güzîde eşi Hz. Meymûne'nin azatlısı olarak *hâne-i saadet*'ten aldığı terbiye ile yetişmiştir. Muâviye b. Hudeyc (ö. 52/672) ile birlikte çıktığı Afrika seferinde Ensâr ve Muhacir'den onlarca sahâbî ile seyahat etme fırsatı bulmuş, (İbn Asâkir, 1995, s. 243; İbnü'l-Esîr, 1989, s. 511) Yahya b. Said tarafından kendisinden “*Onlarca sahâbî ile görüşme imkânı buldum*” dediği de nakledilmiştir (İbn Ebî Hayseme, 2004, s.150).

Hadis tarihi açısından en önemli dönemlerden biri olan hicri ilk asrın ikinci yarısında yaşayan, tâbiûn neslinin üçüncü tabakasından sayılmasının yanında mevâlî muhaddislerden olan (Öztürk, 2002, s. 105) Süleymân b. Yesâr, döneminin şöhret bulmuş muhaddis (Ebû Zehv, 2007, s. 199) ve fakihlerinden biri olmuştur (Zehebî, 1988, s. 70). Nitekim Mâlik b. Enes, Süleymân b. Yesâr hakkında “*Bu beldede (Medine) sünneti en iyi bilenlerden biri idi*” demektedir (İbn Asâkir, 1995, s. 236).

Süleymân b. Yesâr denilince akla ilk gelen onun *Fukahâ-yi Seb'a*'dan olmasıdır. Fukahâ-yi Seb'a'dan sayılan alimler incelendiğinde, hepsinin yaşadıkları dönemde hadisi iyi bilen, rivayet eden ve hadislerden hüküm çıkarabilen kişiler oldukları görülecektir (Watt, tsz., s. 87-98). Zira *ameli ehl-i Medîne* kavramının öncüleri olan bu kişiler, (Kallek, 1996, s. 214) *sünnet-i mâziye* de denilen Hz. Peygamber'den yaşadıkları zamana kadar gelen uygulamalardan hükümler çıkarmışlardır. Daha önce bahsedildiği üzere Emevî halifesi Ömer b. Abdilazîz'in, dönemin problemlerine çözüm bulmak için oluşturduğu fetva meclisine Süleymân b. Yesâr'ı davet etmiş (İbn Sa'd, 1990, s. 334) olması da Süleymân'ın yaşadığı dönemde hadis/sünnet alanında etkin bir şahsiyet olduğunun kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Bütün bunların yanısıra onun, tâbiûn döneminde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini elde etmek için yolculuğa çıkan, onu korumaya ve anlamaya çalışan kişilerden biri olarak

kaydedilmesi, hadis ilmi bakımından yaşadığı zamanın öne çıkan simaları arasında olduğunu gösterir (İbn Hibbân, 1996, s. 39-40).

Ayrıca biyografisine genel ricâl kitapları dışında özel olarak muhaddislerin meşhurlarının biyografileri için hazırlanan tabakat kitaplarında da yer verilmesi ve Medine'nin meşhur muhaddisleri denilince onun adının da zikredilmesi (Koçyiğit, 1987, s. 40) hadis bilgisinin üst düzeyde olduğuna da işarettir (Zehebî, 1988, s. 70; Suyûtî, 1994, s. 42; İbn Abdilhâdî tsz., s. 161).

Süleymân b. Yesâr'ın da içinde bulunduğu tâbiûn alimleri, sahâbeden aldıkları ilmin muhafazası ve naklinde son derece titiz davranmışlardır. Buldukları yerlerde, hadislerin sıhhatine gölge düşürebilecek her türlü davranışı tenkit etmekten kaçınmamış ve bu konuda büyük gayret sarfetmişlerdir. Bu bağlamda Süleymân b. Yesâr, A'zamî'nin *Menhecu'n-Nakd inde'l-Muhaddisîn* adlı eserinde ilk hadis tenkitçileri arasında sayılmasına rağmen (A'zamî, 1990, s. 12). kaynaklarda onun herhangi bir ravi hakkında yapmış olduğu cerh ifadesine rastlayamadık.

Hadis rivayet metodlarından *arz* metodunu⁵ kabul edenlerden (Babanzâde, 1976, s. 407) biri olan Süleymân b. Yesâr hakkında İbn Sa'd (ö. 230/844) *kesîru'l-hadis*, (İbn Sa'd, 1990, s. 334) el-İclî (ö. 261/875) *sika* ve *fakih*, (İclî, 1985, s. 435) İbn Hibbân (ö. 354/965) ise *sika* tabirini kullanır (İbn Hibbân, 1973, s. 301). İbn Ebi Hâtim, Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Zür'a'nın da Süleymân b. Yesâr için *sika* dediklerini aktarmaktadır (İbn Ebi Hâtim, 1953, s. 149). İmâm Suyûtî de, *Tabakâtü'l-Huffâz* adlı eserinde ondan *kesîru'l-hadis* diye bahsetmektedir (Suyûtî, 1984, s. 42).

Süleymân b. Yesâr'ın, *Kütüb-i Tis'a*'da tesbit edebildiğimiz kadarıyla, mükerrerleriyle beraber 324 rivayeti bulunmaktadır. Rivayet ettiği hadisler daha çok ibadet ve ahkâm ile ilgilidir. Namaz, hac, oruç, büyü, talâk, miras vb. konuların yanında (İbn Asâkir, 1995, s. 228) "kıraatler"le (Kur'ân/kıraat) ilgili rivayetleri de bulunmaktadır (İbnü'l-Cezerî, 1971, s. 288).

Hocaları

Süleymân b. Yesâr'ın kendilerinden hadis rivayet ettiği hocalarının isimleri el-Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl* adlı eserinde tek tek sayılarak otuz dört kişi olarak verilmektedir (Mizzî, 1980, s. 102). ez-Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sında ise bazı hocalarının adlarına yer verilmektedir (Zehebî, 1985, s. 445).

Zikri geçen hocaları şunlardır: Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697), Âişe bnt. Ebî Bekr (ö. 58/678) Râfî' b. Hadîc (ö. 74/693), Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94), Hassân b. Sâbit (ö. 60/680), Ebû Râfî' (ö. 40/660), Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665), Ebû Hüreyre (ö. 58/678), Abdullâh b. Abbâs (ö. 68/687), Abdullâh b. Ömer (ö. 73/692), Meymûne bnt. Hâris (ö. 51/671), Ümmü Seleme (ö. 60/679), Fâtıma bnt. Kays (ö. 54/674), Abdullâh b. Huzâfe es-Sehmî (ö. 35/655-56), Urve b. ez-Zübeyr (ö. 94/713), Abdülmelik b. Yesâr (ö. 100/718), Ca'fer b. Amr Ümeyye ed-Damrî (ö. 66/686), Hamza b. Amr el-Eslemî (ö. 61/681), Seleme b. Sahr el-Beyâdî, Abdullâh b. Hâris b. Nevfel (ö. 84/703), Abdullâh b. Ayyâş b. Ebî Rebî'a (ö. 64/683), Abdurrahmân b. Câbir b. Abdillâh, Ubeydullâh b. Abbas (ö. 58/678), Irâk b. Mâlik (ö. 105/724), Fadl b. Abbas (ö. 13/634), Küreyb mevlâ İbn Abbâs, Mâlik b. Ebî Âmir el-Esbehî (ö. 74/693), Mes'ûd b. Hakem ez-Zürkî, Müslim b. es-Sâib b. Habab, Mikdâd b. el-Esved (ö. 33/653), Ebû Abdillâh

⁵ Arz: Talebenin, hocasının rivayet hakkına sahip olduğu hadisleri önceden elde edip onun huzurunda okuması (Aydınlı, 2012, s. 26).

el-Medenî mevlâ Cündeayn, Ebû Murâvih el-Ğifârî, Ebû Vâkid el-Leysî (ö. 68/687), Rübeyyi' bnt. Muavviz b. Afrâ (ö. 70/689),⁶ Mekke kadısı Târik b. Ömer (İbn Sa'd, 1990, s. 133; Mizzî, 1980, s. 102; Zehebî, 1985, s. 445).

Bu kimseler dışında Süleymân b. Yesâr'ın *Kütüb-i Tis'a*'da kendilerinden hadis rivayet ettiği fakat tabakât kitaplarında zikrolunmayan hocalarının isimleri ise şöyledir: Muhammed b. el-Eş'as (ö. 67/686), (Dârimî, Sünen, Ferâiz, 29) Amra bnt. Abdirrahmân (ö. 106/724), (Müslim, Sahih, Hudud 1; Nesâî, Sünen, Kat'ü's-Sârik, 10) Ebû Seleme b. Abdirrahmân (ö. 94/712), (Dârimi, Sünen, Talâk 11; Nesâî, Sünen, Talâk, 57; Ahmed b. Hanbel 2001: 80) Abdullâh b. Ebî Ümeyye (ö. 8/629), (Mâlik, Muvatta, Akdiye 21) Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî (Mâlik, Muvatta, Akdiye 41).

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Süleymân b. Yesâr, toplam kırk kişiden rivayette bulunmuştur. Bu kişilerin yirmi beşi sahâbeden, on beşi ise tâbiündandır. Hocaları arasında aralarında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerinin de olduğu beş tane de kadın vardır.

Talebeleri

Süleymân b. Yesâr'dan hadis rivayet edenler el-Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl* adlı eserinde kırk iki kişi olarak verilmektedir (Mizzî, 1980, s. 103). Zehebî'nin *Siyer*'inde ise bazı talebelerinin adları aktarılmaktadır (Zehebî, 1985, s. 445). Talebeleri: Üsâme b. Zeyd el-Leysî (ö. 153/770), Bükeyr b. Abdillâh b. el-Eş'ec (ö. 120/738), Ca'fer b. Abdillâh b. el-Hakim el-Ensârî, Hâris b. Abdirrahmân b. Ebî Zübâb, Hadir b. el-Muhâcir, Hâlid b. Ebî İmrân (ö. 126/743), Huseym b. Irâk b. Mâlik, Rebî'a b. Ebî Abdirrahmân (ö. 136/753), Zeyd b. Eslem (ö. 145/762), Sâlim b. Ebî Nadr (ö. 126/743), Saîd b. Ziyâd el-Mekteb, Sâlih b. Saîd el-Müezzin, Sâlih b. Keysân (ö. 140/758), Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm (ö. 135/753), Abdullâh b. Dînâr (ö. 126/744), Ebu'z-Zinâd Abdullâh b. Zekvân (ö. 130/748), Abdullâh b. Sa'd el-Ensârî, Abdullâh b. Süleymân b. Yesâr, Abdullâh b. el-Fadl el-Hâşimî, Abdullâh b. Feyrûz ed-Dennac, Abdullâh b. Yezîd el-Hüzelî, Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir (ö. 54/670), Atâ b. Yesâr (ö. 103/721),⁷ Amr b. Dînâr (ö. 126/744), Amr b. Şu'ayb, Amr b. Meymûn b. Mihrân (ö. 145/763), İmrân b. Ebî Enes (ö. 117/736), Katâde (ö. 117/736), Muhammed b. Ebî Harmele, Muhammed b. Abdirrahmân b. Ubeyd mevlâ âli Talha, Ebu'l-Esved Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel (ö. 117/736), Muhammed b. Amr b. Atâ (ö. 120/738), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Muhammed b. Yûsuf el-Kindî, Mekhûl eş-Şâmî (ö. 112/730), Nâfi' mevlâ İbn Ömer (ö. 117/736), Yahyâ b. Ebî İshâk el-Hadramî (ö. 132/750), Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760), Yezîd b. Ebî Habîb (ö. 128/745), Ya'kûb b. Utbe (ö. 128/745), Ya'lâ b. Hakîm ve Yûnus b. Yûsuf'dur.(Mizzî, 1980, s. 103; Zehebî, 1985, s. 445).

⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Süleymân b. Yesâr'ın biyografisinde hocalarını sayarken bu kimseyi Rübeyyi' bnt. Muavviz b. Abdurrahmân olarak isimlendirir (Mizzî, 1980, s. 102).

⁷ Atâ b. Yesâr'ın, Süleymân b. Yesâr'dan rivayet ettiği herhangi bir hadise ulaşamadık sadece Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde aynı isnad zincirinde adları geçmekte; ancak orada da hadisi rivayet eden ravi Atâ ya da kardeşi Süleymân (عطاء بن يسار أو أخيه سليمان بن يسار) şeklinde geçmektedir (Ahmed b. Hanbel, 2001, s. 335). Ayrıca burada hadisi rivayet eden Yezîd b. Abdillâh b. Kusayd, Zehebî'nin *Siyer*'inde Atâ'dan hadis rivayet edenler arasında sayılmaktadır (Zehebî, *Siyer*, 1985, s. 448). Ancak aynı şahsın Süleymân'dan rivayet etmiş olduğu herhangi bir hadise de ulaşabilmiş değiliz. Diğer yandan Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'i ile Zehebî'nin *Siyer*'inde, Süleymân b. Yesâr bahsinde, Atâ'nın kendilerinden hadis rivayet ettiği kimseler arasında Süleymân b. Yesâr'ın adı geçmesine rağmen; Atâ b. Yesâr'ın tercemesinde, Süleymân'ın adı, Atâ b. Yesâr'ın kendisinden hadis rivayet ettiği şahıslar arasında geçmemektedir (Mizzî, 1980, s. 103; Zehebî, 1985, s. 445).

Bunların dışında, *Kütüb-i Tis'a*'da Süleymân b. Yesâr'dan hadis rivayeti olduğu halde isimleri tabakat kitaplarında Süleymân b. Yesâr'dan hadis rivayet edenler arasında sayılmayanlar ise şunlardır: Ahmed b. Amr, Salt b. Züeyd (Mâlik, Muvatta, Vukûtu's-Salât, 21), İsmâil b. Ebî Hakim (Mâlik, Muvatta, Vukûtu's-Salât, 27), Yezîd b. Husayfa, (Mâlik, Muvatta, Zekât, 8), Muhammed b. İbrâhîm b. Hâris et-Teymî (Ahmed b. Hanbel 2001: 329; Mâlik, Muvatta, Akdiye, 21).Eyyûb, (Ahmed b. Hanbel, 2001, s. 322; Ebû Dâvûd Tahâret, 108), Abdurrahman b. Abdillâh b. Abdurrahmân b. Abdullâh b. Abdurrahman b. Ebî Sa'sa' (Mâlik, Muvatta, Cenaiz, 7), Yezîd b. Abdillâh b. Kusayt (Ahmed b. Hanbel 2001: 322), Abdullâh b. Muhammed b. Akil, (Ahmed b. Hanbel 2001: 322), Yezîd b. Hâzim (Dârimî, Sünen, Mukaddime, 19).

Bunlarla birlikte, Süleymân b. Yesâr'dan rivayette bulunanların sayısı toplam elli üçtür.

Hocaları ve Talebeleriyle İlişkinin Değerlendirilmesi

Süleymân b. Yesâr'ın hocalarından rivayet ettiği ve talebelerinin ondan aktardığı hadislerin sayısı yaşadığı dönemde kendisi gibi tanınmış diğer şahsiyetler ile kıyaslandığında çok fazla değildir. *Fukahâ-yi Seb'a* içerisinde, hadis rivayeti sıralamasında dördüncü sıradadır.

Kütüb-i Tis'a'da, Süleymân b. Yesâr'ın kendilerinden hadis rivayet ettiği kişilerin sayısı 40 olup, bunların 25'i sahâbî, 15'i ise tâbiîdir.

Hocaları arasında aralarında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerinin de olduğu beş tane de kadın vardır. Ebû Hüreyre'den 44, Abdullâh b. Abbâs'tan 39, Ümmü Seleme'den 21 rivayeti vardır. Geriye kalan hocalarından, yirmi ve yirmiden az hadis rivayet etmiştir. Kendilerinden sadece bir hadis rivayet ettiği hocalarının sayısı 12'dir.

Aynı şekilde *Kütüb-i Tis'a*'da, Süleymân b. Yesâr'dan hadis rivayet edenlerin sayısı 43'tür. Bunların bir kısmı tâbiûndan, bir kısmı ise tebeu't-tâbiîn'dendir.

Hocaları arasında kadın râviler olmasına rağmen, talebeleri arasında herhangi bir kadın râvi tesbit edemedik. Kendisinden; İbn Şihâb ez-Zührî 49, Bükeyr b. Abdillâh 47, Yahyâ b. Saîd 25, Nâfi' ve Abdullâh b. Dînâr 19, Amr b. Meymûn ve Sâlim Ebû Nadr 13, Ya'la b. Hakîm ise 10 hadis nakletmiştir. Geriye kalan talebeleri kendisinden 10 ve 10'dan az hadis rivayet etmişlerdir. Süleymân b. Yesâr'dan sadece birer rivayeti olan talebelerinin sayısı da 13'tür.

Süleymân b. Yesâr'ın kendilerinden hadis rivayet ettiği sahâbî ve tâbiî hocalarına bakıldığında, her birisinin hadis ilminde bir payesinin olduğunun yanında fakîh kimlikleri de görülmektedir. Bu da Süleymân b. Yesâr'ın rivayet ettiği hadislerin çoğunun, fikhî konulara ait olmasını sağlamış ve kendisinin de muhaddis kimliğinden ziyade fakîh kimliğinin öne çıkmasına vesile olmuştur.

Aynı şekilde kendisinden rivayette bulunan talebeleri de muhaddis olarak bilinmelerinin yanında fakîh olarak da tanınmaktadır. Talebeleri vasıtasıyla naklolunan fetvaları da bunu ispatlamaktadır.

Süleymân b. Yesâr'ın Kütüb-i Tis'a'daki Rivayetleri

Burada, Süleymân b. Yesâr'ın *Kütüb-i Tis'a*'daki rivayetlerinin önce bölümlerine göre dağılımı gösterilecek, ardından rivayetlerin *ittisâl* ve ilk kaynağına göre özelliğinden bahsedilecek ve son kısımda da eleştirilen rivayetlerine değinilecektir.

Rivayetlerinin Kütüb-i Tis'a'daki Bölümlere Dağılımı

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla *Kütüb-i Tis'a*'da, Süleyman b. Yesâr tarihiyle tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerlerle birlikte 324'tür. Genellikle fikhî konularla ilgili olan rivayetlerin konularının *Kütüb-i Tis'a*'daki kitap/bölümlere dağılımı şöyledir:

Sahîh-i Buhârî

Süleyman b. Yesâr tarihiyle Sahîh-i Buhârî’de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 6, mükerrerlerle beraber 21 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmelere dağılımı şöyledir: *Vudû 4, Cezâu’ s-sayd 2, Cihâd 2, Megâzî 2, Talâk 2, Hudûd 2, Zekât 1, Hac 1, Şehâdât 1, Tefsîr 1, Libâs 1, Edeb 1, İsti’zân 1.*

Sahîh-i Müslim

Sahîh-i Müslim’deki hadislerinin sayısı mükerrerler hariç 11, mükerrerlerle beraber 23 adettir. Müslim’de toplam 15 farklı konuda yer alan bu rivayetlerin dağılımı şöyledir: *Buyû 4, Zekât 2, Hac 2, Kasâme 2, Hudûd 2, İmâret 2, Tahâret 1, Hayz 1, Salâtü’l-istiskâ 1, Savm 1, Talâk 1, Müsâkât ve Müzâraat 1, Vasiyet 1, Libâs ve Zînet 1, Fiten ve Eşrâtü’ s-sâa 1.*

Sünen-i Tirmizî

Tirmizî’deki rivayetlerinin sayısı toplam 13’tür. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Sünenü’t-Tirmizî’de Süleyman b. Yesâr tarihiyle tahrir edilen mükerrer rivayet bulunmamaktadır. Toplam 9 farklı konuda olan bu rivayetlerin dağılımı ise şöyledir: *Talâk 3, Zekât 2, Hac 2, Radâ’ 1, Hudûd 1, Tahâret 1, Siyer 1, Fezâilü’l-Cihâd 1, Tefsîrü’l-Kur’ân 1.*

Sünen-i Ebî Dâvûd

Sünen-i Ebî Dâvûd’deki hadislerinin sayısı mükerrerler hariç 17, mükerrerlerle beraber 26 adettir. Toplam 13 farklı konuda olan bu rivayetlerin dağılımı şu şekildedir: *Tahâret 6, Talâk 4, Salât 2, Zekât 2, Hac 2, Buyû 2, Hudûd 2, Nikâh 1, Cihâd 1, Libâs 1, Tereccül 1, Edeb 1, Diyât 1.*

Sünen-i Nesâî

Süleyman b. Yesâr tarihiyle Sünen-i Nesâî’de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 13 mükerrerlerle beraber 58 adettir. 18 farklı konuda bulunan bu rivayetlerin dağılımı ise şöyledir: *Siyâm 8, Edeb 7, Hac 6, Talâk 5, Tahâret 4, Kat’ü’s-Sârik 4, Gusül ve Teyemmüm 3, Zekât 3, Müzâraa 3, İftitâh 2, Nikâh 2, Dahâyâ 2, Kasâme 2, Zînet 2, Cihâd 1, Hayz ve İstihâze 2, İstiâze 1, Hayl 1.*

Sünen-i İbn Mâce

Sünen-i İbn Mâce’deki hadislerinin sayısı mükerrerler hariç 13 mükerrerlerle beraber 15 adettir. Toplam 10 farklı konuda olan bu rivayetlerin dağılımı ise şöyledir: *Tahâret 3, Zekât 2, Talâk 2, Libâs 2, Salât 1, Nikâh 1, Ruhûn 1, Hudûd 1, Menâsik 1, Zebâih 1.*

Sünen-i Dârimî

Sünen-i Dârimî’deki hadislerinin sayısı mükerrerler hariç 13, mükerrerlerle beraber 19’dur. Toplam 10 farklı konuda olan bu rivayetlerin dağılımı ise şöyledir: *Menâsik 6, Talâk 3, Ferâiz 3, Mukaddime 1, Vudû’ 1, Salât 1, Zekât 1, Rü’yâ 1, Nikâh 1, Hudûd 1.*

Muvatta

Süleyman b. Yesâr tarihiyle İmâm Mâlik’in *Muvatta*’nda tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 62, mükerrerlerle beraber 66 adettir. Muvatta’da toplam 17 farklı konuda bulunan bu rivayetlerin dağılımı ise şöyledir: *Talâk 12, Hac 9, Ukûl 8, Vukûtu’ s-Salât 6, Akdiye 5, Zekât 4, Buyû 4, Ferâiz 3, Nikâh 3, Recm 2, Hudûd 2, Mükâtebe 2, Salât 1, Siyâm 1, Nüzûr 1, Radâ 1.*

Müsned

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i*, ale'r-ricâl sisteme göre tertib olunmuş hadis kitaplarından olduğu için Süleyman b. Yesâr tarikiyle gelen rivayetlerin yer aldığı kitap/bölüm başlıkları yoktur. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla rivayetler, genellikle Salât, Tahâret, Talâk, Hac, Zekât, Büyü', Ferâiz, Nikâh, Hudûd, Sıyâm ve Edeb konularındadır. Buradaki rivayetlerinin sayısı mükerrerler hariç 34, mükerrerlerle beraber 83 tanedir.

Rivayetlerinin Özellikleri

İttisal Özelliği

Süleymân b. Yesâr'ın *Kütüb-i Tis'a*'daki 324 rivayetinden 261 tanesi merfû'dur. Bunların 250 tanesi muttasıl, 11 tanesi ise munkatî' merfû'dur. Yani Süleymân b. Yesâr, bu 11 rivayeti hocalarının ismini:

- عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْأَنْصَارِ
- عَنْ إِنْسَانٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
- عَنْ رَجَالٍ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

gibi mübhem lafızlarla zikrederek rivayet etmiştir (Müslim, Sahîh, Kasâme, 1; Nesâî, Sünen, Kasâme, 2; Ahmed b. Hanbel, 2001: 143& 244& 71; Ebû Dâvûd, Sünen, Tahâret, 106& Diyât, 9; Dârimî, Sünen, Tahâret, 86).

Merfû' rivayetlerinin *Kütüb-i Tis'a*'daki dağılımı ise şöyledir: Buhârî'de 18, Müslim'de 23, Tirmizî'de 13, Ebû Dâvûd'da 24, Nesâî'de 55, İbn Mâce'de 15, Dârimî'de 16, Muvatta'da 14 ve Müsned'de 83 adettir.

Muvatta'da, Süleymân b. Yesâr'a nisbet edilen 29 adet maktû' rivayet vardır ki bu rivayetler onun fetvaları olup 21'i munkatî'dir. Kendisi ile Mâlik b. Enes (ö. 179/795) arasında herhangi bir görüşme (likâ) olmamasına rağmen İmâm Mâlik bunları direk Süleymân b. Yesâr'dan rivayet etmiştir (Mâlik, Muvatta, Vukûtu's-Salât, 34, Sıyâm, 16, Hac, 22, Ferâiz, 7, 15, Nikâh, 2, 13, Talâk, 12, 14, 21, 27, 33, 35, Büyü' 22, Şuf'a, 1, Akdıye, 3, 4, Mükâtebe, 1, 6, Ukûl, 14, 17).

Yine *Kütüb-i Tis'a*'da, Süleyman b. Yesâr tarikiyle gelen 32 mevkûf rivayetin 9'u munkatî'dir. Zira bu rivayetlerin hepsi Hz. Ömer'den (ö. 23/644) olmasına rağmen kendisi ile Hz. Ömer arasında bir görüşme olmamıştır. Bu rivayetlerin biri Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, 8 tanesi ise *Muvatta*'da geçmektedir (Ahmed b. Hanbel, 2001, 342; Mâlik Muvatta, Vukûtu's-Salât, 27, Zekât, 23, Hac, 49, Ferâiz, 7, Nikâh, 11, Akdıye, 21, Ukûl, 24).

Yine *Muvatta*'da Süleymân b. Yesâr'a nisbet edilen 6 adet de mürsel rivayet vardır. Bu rivayetler Muvatta hariç *Kütüb-i Tis'a*'da geçmemektedir (Mâlik, Muvatta, Salât, 4, Hac, 12, 22, 23, Musâkât, 1, İsti'zân, 4).

Kaynağına Göre Özelliği

Süleyman b. Yesâr tarikiyle *Kütüb-i Tis'a*'da tahrir edilen hadislerin içerisinde merfû' hadislerin yanında mevkûf ve maktû' rivayetler de bulunmaktadır.

Mevkûf olarak rivayet edilen hadislerin sayısı 32'dir. Bunların kitaplara dağılımı ise şöyledir: *Muvatta*'da 23, Buhârî'de ve *Müsned*'de 3'er, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Dârimî'de 2'şer adettir. Mevkûf olarak rivayet edilen hadisler, Hz. Peygamber'in zevcelerine ait söz, fiil ve fetvaların yanında sahâbenin önde gelen diğer şahsiyetlerinin söz, fiil ve fetvalarıdır.

Kütüb-i Tis'a'da Süleymân b. Yesâr'a nisbet edildiğini tesbit edebildiğimiz 31 adet de maktû' rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler Nesâî ve Dârimî'de 1'er, *Muvatta*'da ise 29 tanedir. Maktû' rivayetlerinin *Muvatta*'da sayıca çok olmasının sebebi ise İmâm Mâlik'in daha

önce söylediğimiz gibi Süleymân b. Yesâr'ı, Medine'de sünneti en iyi bilen kişilerden biri olarak tanımlamış olması muhtemeldir (İbn Asâkir, 1995, s. 236).

Süleyman b. Yesâr Tarikiyle Rivayet Edilen Mevzû Hadisler

Çalışmamız esnasında, Süleyman b. Yesâr tarikiyle rivayet edilen üç adet uydurma rivayet tesbit ettik. Uydurma rivayetleri ihtiva eden kitaplardan İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 598/1202) *Kitâbu'l-Mevzûât*'ı ve *el-İlelü'l-Mütenâhiye*'sinde, Suyûtî'nin *el-Leâli'l-Masnû'a*'sı, İbn Arrâk'ın (ö. 963/1556) *Tenzîhü'ş-Şerîa'sında* ve İbn Asâkir'in (ö. 571/1175) *Târîh*'inde yer verilen bu rivayetler, münekkid hadîs alimleri tarafından değerlendirilmiş ve neticede mevzu oldukları ifade edilmiştir. Bu rivayetler şunlardır:

أنا ابو منصور القزاز قال أخبرنا ابو بكر بن ثابت قال أخبرنا ابو الوليد الدربندي قال أخبرنا محمد بن ابي بكر الوراق قال أنا ابو بكر محمد بن عبد الله بن يزداد قال أنا أبو عيسى محمد بن عيسى قال أنا عبد العزيز بن حاتم المعدل قال أنا خلف بن يحيى قال أنا ابراهيم بن محمد عن صفوان بن سليم عن سليمان بن يسار عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ دَعَامَةً وَدَعَامَةٌ هَذَا الدِّينِ الْفَقْهُ وَلَفْقِيَةٌ وَاجِدْ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ.

... Süleymân b. Yesâr, Ebû Hüreyre'den Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletti: *"Herşeyin bir dayanağı vardır. Bu dinin dayanağı ise fıkıhtır. Muhakkak ki bir fakih, Şeytan'a bin abidden daha ağır gelir."*

Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiye*'de bu rivayeti aktardıktan sonra şöyle demektedir: *"Bu rivayet, Rasûlullâh'tan (s.a.s.) sahîh olarak gelmemiştir. Zira senesinde Halef b. Yahyâ yer almaktadır ki Ebû Hâtim er-Râzî, onun için 'Hadisi ile meşgul olmaya dahi değmez.' demiştir. İbrahim b. Muhammed ise metrûk bir râvî'dir."* (İbnü'l-Cevzî, 1403, s. 135).

أنا أبو إسماعيل بن أحمد أنبأنا ابن معدة أنبأنا حمزة أنبأنا أبو أحمد الحافظ حدثنا الحسين بن إسماعيل التمار حدثنا سليمان بن يسار حدثنا سفيان بن عيينة عن بقة بن الوليد عن الحكم عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: إِذَا أَتَى عَلَيَّ يَوْمٌ لَمْ أَرُدْ فِيهِ خَيْرًا يُعْرِنِي إِلَى رَبِّي فَلَا بُورِكَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ.

... Hz. Âişe, Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletti: *"İçerisinde, beni Rabbim'e yaklaştıracak bir hayır artırmayarak geçirdiğim gün, bana bereketli olmasın!"*

Yine Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevzûât*'da bu rivayet için şöyle demektedir:

Bu rivayet, Rasûlullâh'tan (s.a.s.) sahîh olarak gelmemiştir. İbn Adıyy de: 'Bu hadisi, Zührî'den, el-Hakem b. Abdillâh b. Sa'd el-Eylî'den başka kimse nakletmiştir. Zaten onun Zührî'ye nisbetle naklettiği birçok uydurma rivayet mevcuttur.' Ebû Hâtim er-Râzî, Hakem için 'kezzâb' demiştir. İbn Hibbân: 'Hakem sika ravilerden uydurma rivayetlerde bulunur' demiştir. (İbnü'l-Cevzî, 1966, s. 143).

Bir diğer rivayet ise *Târîhu Medîneti Dimâşk, Kitâbu'l-Mevzûât, el-Leâli'l-Masnû'a* ve *Tenzîhü'ş-Şerîa*'da yer alan ve bazı lafız farklılıklarıyla aktarılan şu rivayettir: (İbn Asâkir, 1995, s. 220; İbnü'l-Cevzî, 1966, s. 51; Suyûtî, tsz., s. 419; İbn Arrâk, tsz., s. 47).

(ابن عدي) حدثنا يحيى بن علي بن هاشم حدثنا محمد بن ابراهيم بن ابي سكينه حدثنا الوليد بن محمد المرقي حدثنا الزهري حدثنا سعيد بن المسيب وسليمان بن يسار عن ابي هريرة مرفوعا: أَرْبَعُ مَدَائِنَ مِنْ مَدُنِ الْجَنَّةِ فِي الدُّنْيَا مَكَّةُ وَالْمَدِينَةُ وَبَيْتُ الْمُقَدِّسِ وَدِمَشْقُ وَأَرْبَعُ مَدَائِنَ مِنْ مَدُنِ النَّارِ فِي الدُّنْيَا وَطَبْرِيَّةُ وَأَنْطَاكِيَّةُ وَصَنْعَاءُ وَإِنَّ الْمِيَاءَ الْعَذْبَةَ وَالرِّيَّاحَ اللُّوَاحِحَ مِنْ تَحْتِ صَخْرَةِ بَيْتِ الْمُقَدِّسِ.

... Süleymân b. Yesâr, Ebû Hüreyre'den Rasûlullâh'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletti:

Dünya'da Cennet şehirlerinden dört şehir vardır. Bunlar: Mekke, Medine, Beytü'l-Makdis ve Dimeşk'tir. Cehennem şehirlerinden dört tane de vardır ki bunlar: Kostantiniye, Taberiye, Antakya ve San'â'dır. Tatlı sular ve aşılavıcı rüzgârlar da Beytü'l-Makdis kayasının (el-Hacerü'l-Muallak) altından doğar.

Rivayet hakkında İmâm Suyûtî şöyle der: “*Bu rivayetin aslı yoktur. Ahmed b. Hanbel: ‘el-Velîd b. Muhammed el-Merkadî’nin, hadisi hiçbir surette alınmaz’, Yahyâ b. Ma’in de: ‘Velîd kezzâbtır’ demiştir.*” (Suyûtî, tsz., s. 419).

Sonuç

Yüce Allah’ın (c.c.) insanlık alemine gönderdiği risâletin son halkasını teşkil eden Hz. Muhammed (s.a.s.)’in Sünneti Kur’ân-ı Kerim’den sonra ikinci ana kaynaktır. Sünneti zabt ve koruma hususunda sahâbenin eşsiz gayreti sözkonusudur. Sahâbeden sonra gelen tâbiûn nesli de aynı gayreti göstermiş, sahâbeden aldıkları bu emaneti daha sistemli bir halde kendilerinden sonraki nesle aktarmak için büyük bir çaba ortaya koymuşlardır.

Çalışmamızda hayatını ve hadis ilmindeki yerini tespit etmeye çalıştığımız Süleymân b. Yesâr, hicri ilk asırda yaşamış olan, fukahâ-i seb'a adı verilen Medine’li meşhur yedi tâbiûn fâkihi arasında yer almaktadır. Süleymân b. Yesâr fikhî görüşlerini daha çok konuyla ilgili hadis ya da sahâbî uygulaması naklederek belirtmiştir. Nitekim o dönemde iyi bir fakih olmanın olmazsa olmaz şartı kendisinden öncekilerin bilgi birikiminden haberdar olmaktır. Bu da göstermektedir ki Süleymân hadis konusunda zengin bir birikime sahiptir. Dolayısıyla onun seçkin bir fakih olmasını Hz. Peygamber’in zevcesi Hz. Meymûne’nin azâtlı kölesi olmasından dolayı Hâne-i Saadet’te yetişmesine ve diğer fakih sahâbîlerle vakit geçirmiş olması, onların hadislerinden ve uygulamalarından en iyi şekilde haberdar olmasına bağlamak mümkündür.

Araştırma neticesinde görülmüştür ki, Süleymân b. Yesâr’ın fikhî manada görüş beyan ettiği konular, rivayet ettiği hadisler ve sahâbî uygulamalarıyla büyük paralellik arz etmektedir. Ayrıca bu hadislerin daha çok fikhî konular olan ibadet ve muamelat konularıyla ilgili olduğu görülmektedir.

Kaynaklarda Süleymân b. Yesâr’ın ilk hadis tenkitçileri arasında yer aldığı aktarılmaktadır. Ancak herhangi biri hakkında yaptığı bir cerh veya ta’dil ifadesine rastlanılmamıştır. Kendisiyle ilgili olarak bütün ricâl kitaplarında ta’dil ve övgü ifadeleri kullanılmış, herhangi bir tenkit veya cerh ifadesi tesbit edilmemiştir. *Kütüb-i Tis’a* çerçevesinde yapılan araştırmada tespit edilen 324 rivayetinin daha çok talâk, salât, tahâret, hac ve nikâh konularında olduğu tespit edilmiştir. Rivayetlerin büyük çoğunluğu muttasıl olup, bunlardan 11 tanesi merfû’ munkatı’, 6 tane de mürsel rivayeti bulunmaktadır. Ayrıca kendisinden 29 adet fetva rivayet edilmiştir ki Süleymân Tâbiûn’dan olduğu için bu rivayetlere maktû hadis denir.

Yine kendisinin bu rivayetleri kendilerinden naklettiği hocaları ve bizlere ulaştıran talebeleri tespit edilerek isimleri aktarılmıştır. Son olarak kendisinin adının rivayet zincirlerinde zikredildiği uydurma olduğu kabul edilen, rivayetler de incelenmiş ve bu rivayetler hakkında malûmat aktarılmıştır.

Sonuç olarak; İslam tarihinin önemli bir dönemini kapsayan tâbiûn dönemi ilim adamlarının hayat tarzlarını, ilmî tecrübelerini ve yaşadıkları şartları bilmek, hadis tarihi açısından da önemli olan bu zaman dilimi hakkında önemli bilgilere ulaşılmasına ve günümüzde karşılaşılan hadis problemlerinin çözümüne katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abdurrezzâk b. Hemmâm, (1983). *el-Musannef*, (Tahkik. H. el-Âzâmî). (Cilt. I-IV). Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Ahmed b. Hanbel, (2001). *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, (Tahkik. Ş. el-Arnaûd). (Cilt. I-L). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Aktepe, İ.E. (2010). *Erken dönem İslam hukukçularının sünnet anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları.

- Aslan, R. (2020). *Sünnet ve sünnetin günümüze taşınması*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Aydın, A. (2012). *Hadis istılahları sözlüğü*, İstanbul: İFAV. Yayınları.
- A'zamî, M. (1990). *Menhecu'n-nakd inde'l-muhaddisîn*, Suûdi Arabistan: Mektebetu'l-Kevser.
- Babanzâde, A.N. (1976). *Sahîh-i Buhârî muhtasarı tecrîd-i sarîh tercemesi ve şerhi*, (Cilt. I). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bağcı, H. M. (2012). *Hadis tarihi ve metodolojisi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Bozkurt, N., & Küçükbaşçı, M. S. (2003). Medine. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (Cilt XXVIII, s. 305-311). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- Buhârî, M.İ. (tarih yok). *et-Târîhu'l-kebîr*, (Tahkik. U. Abdirrahmân). (Cilt. I-VIII). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Buhârî, M.İ. (2001). *el-Câmiu's-sahîh*, (Tahkik. M. Z. Nâsıru'n-Nâsır). (Cilt. I-IX). Beyrut Dâru Tavki'n-Necât.
- Cevherî, (1997). *Müsnedü'l-muvatta*, (Tahkik. L.M. es-Sağır –T.A. Busrî). Beyrut: Darul Ğarb el-İslâmî.
- Çakan, İ.L. (2008). *Hadis edebiyatı*, İstanbul: İFAV. Yayınları.
- Dârimî, (2000). *Müsnedü'd-Dârimî el-ma'rûf bi süneni'd-Dârimî*, Tahkik. H.S. ed-Dârânî, (Cilt. I-IV). Riyâd: Dâru'l-Muğnî.
- Demircan, A. (1996). *İslam tarihinin ilk döneminde Arap Mevâlî ilişkisi*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Ebû Dâvûd, (1970). *Sünenü Ebî Dâvûd*, (Cilt. I-IV). Beyrut: Dâru'l-Hadîs.
- Ebû Nu'aym, (1997). *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, (Cilt. II). Kahire: Daru'l-Fikr.
- Ebû Zehra, M. (2013). *Mezhepler tarihi*. (Sıbğatullah Kaya, Çev.). İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Ebû Zehv, M. (2007). *el-Hadîs ve'l-muhaddisîn*, (Selman Başaran-M. Ali Sönmez Çev.) İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ebû Zür'a, (tarih yok). *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dimeşkî*, (Tahkik. Ş. el-Kûcânî), Dimeşk: Mecmau'l-Luğati'l-Arabiyye.
- Eren, Y. (2003). Ricâl Kitaplarında Mükerrer Ve Uydurma Biyografi Problemi. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,16(16). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neuifd/issue/19704/210495>
- Eren, Y. (2012). *Hadis ilminde rical bilgisi ve kaynakları*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- Fesevî, (1410). *Kitâbü'l-marîfe ve't-târîh*, (Tahkik. E. Z. Ömeri). (Cilt. I). Medine: Mektebetü Dâr.
- Hâkim, (tarih yok). *Ma'rifetu ulûmi'l-hadis*, (Tahkik. S. M. Hüseyin). Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Iclî, (1985). *Ma'rifetu's-sikât*, (Tahkik. A. Bustî). Medine: Mektebetü Dâr.
- İbn Arrâk, (tarih yok). *Tenzîhü's-şeriâti'l-merfûa âni'l-ahbâri's-şeniâti'l-mevzûa*, (Tahkik. A. A. M. Sıddîk). (Cilt. II). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Asâkir, (1995). *Târîhu medîneti Dimaşk ve zikru fadhîhâ*, (Tahkik. M. el-Amrevî). (Cilt. LXXII). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Ebî Şeybe, (2004). *el-Musannaf*. (Tahkik. H. Abdillâh-M. İbrahim). (Cilt. I-VII). Riyâd: Mektebetu'r-Ruşd.
- İbn Hacer el-Askalânî, (1325). *Tehzîbu't-tehzîb*. Hindistan: (Cilt. I- XII). Matbaatü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmîyye.
- İbn Hallikân, (1978). *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zemân*. (Cilt. I). Beyrut: Dâru s-Sâdr.
- İbn Ebî Hâtim, (1953). *el-Cerh ve't-tadîl*, (Cilt. I- IX). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Ebî Hayseme, (2004). *et-Târîhu'l-kebîr el-ma'rûf bi-târîhi İbn Ebî Hayseme*, (Tahkik. S.F. Helel). (Cilt. II). Kahire: el-Fârûku'l-Hadîsiyye li'tıbbâ'a ve'n-Neşr.
- İbn Hibbân, (1973). *Kitâbü's-sikât*, (Cilt. I- IX). Haydarabad: Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye.

- İbn Hibbân, (1996). *Kitâbu'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, (Tahkik. M. İ. Zayid). (Cilt. I). Beyrut Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Mâce, (tarih yok). *Sünen*, (Tahkik. M. F. Abdülbâkî). (Cilt. I- II). İstanbul, el-Mektebetü'l-İslâmiyye.
- İbn Mâkûla, Ebû Nasr Sa'dülmelik Ali b. Hibetillâh b. Ali, *el-İkmâl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (Cilt. I). Beyrut 1411.
- İbnü'l-Cevzî, (1403). *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye*, (Tahkik. H. el-Meys). (Cilt. I). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Cevzî, (1966). *Kitâbu'l-mevzûât*, (Tahkik. A. M. Osman). (Cilt. II). Medine Mektebetü's-Selef.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed, *Ğâyetü'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (Cilt. I). Beyrut 1971.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâti'l-kübrâ*, Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (Cilt. I-VIII). Beyrut 1410/1990.
- İbnü'l-Esîr, (1989). *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, (Cilt. 1). (Cilt. I-VIII). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbnu's-Salâh, (2012). *Ulûmu'l-hadis*, (Tahkik. N. Itr). Dimeşk: Dâru'l-Fikr.
- Kallek, C. (1996). Fukahâ-yi Seb'a. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (Cilt XIII, s. 214). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayımları.
- Kandemir, M. Y. (2004). Meymûne. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (Cilt XXIX, s. 506-507). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayımları
- Kandemir, M. Y. (1997). Hadis. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (Cilt XV, s. 32). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayımları
- Koçyiğit, T. (1987). *Hadis usûlü*, Ankara: AÜF Yayınları.
- Koçyiğit, T. (2003). *Hadis tarihi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mâlik b. Enes, (2004). *el-Muvatta*, (Tahkik. M. M. el-A'zamî). (Cilt. I-VIII). Abudabi: Müessesetü Zâyid b. Sultân.
- Yûsuf Mûsa, (tarih yok). M. *Fikh-ı İslam tarihi*, (Ahmet Meylani, Çev.) İstanbul: Arslan Yayınları.
- Moğoltay b. Kılıç, (1422). *İkmâlü tehzîbi'l-kemâl*, (Tahkik. Â. M.Ü. İbrâhîm). Kahire: el-Farukü'l-Hadise.
- Müslim b. el-Haccâc, (1955). *Sahîhu Müslim*, (Tahkik. M. F. Abdülbâkî). (Cilt. I-V). İstanbul, el-Mektebetü'l-İslâmiyye.
- Mizzî, (1980). *Tehzîbu'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*, (Tahkik. B. A. Ma'rûf). (Cilt I- XXXV). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Nesâî, (1986). *el-Müctebâ mine's-sünen*, (Tahkik. A. E. Gudde). (Cilt I- IX). Haleb: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye.
- Nevevî, (1985). *et-Takrîb ve't-teysîr li-ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr*, (Tahkik. M. O. el-Haşî). Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Özen, Ş. (2013). Velâ. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (Cilt XLIII, s. 11-15). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayımları
- Özsoy, A. (2016). *Hadis tenkidi sahâbe ve tabiûn dönemi*, İstanbul: Beka Yayınları.
- Özşenel M. (1999). *Sünnet ve hadîsi değerlendirme ve anlamada ehl-i re'y-ehl-i hadîs yaklaşımları ve İmam Seybânî*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) MÜSBE, İstanbul.
- Öztürk, M. (2002). *Mevâlînin hadîs rivâyetindeki yeri (Hicrî I. ve II. Asır)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), MÜSBE, İstanbul.
- Polat, S. (2014). *Hadis araştırmaları*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Râmehurmuzî, (1404). *el-Muhaddisu'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâî*, (Tahkik. M. A.el-Hatîb). Beyrut: Dâru'l-Fikr.

- Sem'ânî, (1984). *el-Ensâb*, (Tahkik. E. el-Buşî). (Cilt. XII). Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.
- Suyûtî, C. (1994). *Tabakâtü'l-huffâz*, (Cilt. I). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Suyûtî, C. (1997). *Tedribü'r-râvî fi şerhi takrîbi'n-nevevî*, Riyâd: Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz.
- Suyûtî, C. (tarih yok). *el-Leâli'l-mesnû'a fil ehâdîsi'l-mevzûâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şîrâzî, (1981). *Tabakâtu'l-fukahâ*, (Tahkik. İ. Abbâs). Beyrut: Dâru'r-Râidi'l-Arabî.
- Tirmizî, (1988). *Sünen*, (Tahkik. A. M. Şâkir). (Cilt I- V). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Ünal, Y. (2013). *Hadisin doğuş ve gelişim tarihine yeniden bakış*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Watt, W. M. (tarih yok). *İslâm düşüncesinin teşekkül devri*, (Ethem Ruhi Fığlalı Çev.), Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Yatkın, N. (2012). *Abdullâh İbn Abbâs ve hadis ilmindeki yeri*, Ankara: Yayınevi Yayınları.
- Yiğit, İ. (2007). Ömer b. Abdulazîz. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (Cilt XXXIV, s. 53). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- Yiğit, İ. (2004). Meşrikiler. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (Cilt XXIX, s. 377). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- Yücel, A. (2012). *Hadis tarihi*, İstanbul: İFAV. Yayınları.
- Zehebî, (1985). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (Tahkik. Ş. el-Arnaûd). (Cilt. I-XXV). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Zehebî, (1988). *Tezkiretü'l-huffâz*, (Tahkik. Z. Umeyrât). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.